

Η ΓΟΡΓΟΝΑ ΤΗΣ ΑΤΤΑΛΕΙΑΣ *

Ἐν ἰδίᾳ περὶ τῶν Γοργόνων πραγματεία καὶ ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἐλληνικῶν παραδόσεων¹ ἐζήτησα νὰ καταδείξω πῶς ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν περὶ Γοργόνων, Σειρήνων καὶ Σκύλλης ἀρχαίων μύθων προῆλθον αἱ περὶ Γοργόνων παραδόσεις τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ καὶ πῶς πρὸς ταύτας συνυφάνθησαν μυθικαὶ περὶ Ἀλεξάνδρου διηγήσεις τοῦ παρηκμαχότος ἐλληνισμοῦ καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Τῶν ἀρχαίων Σειρήνων χαρακτῆρας ἔχουσιν αἱ σημεριναὶ Γοργόνες μόνον τὸ μελωδικὸν ᾄσμα καὶ τὴν ἐν τῇ θαλάσῃ (ἀλλ' ὅχι ἐν νήσῳ) διαμονήν. Τοῦ δὲ πολυθρυλήτου ὁμηρικοῦ μύθου περὶ Ὀδυσσεύος καὶ τῶν Σειρήνων δὲν ἦτο γνωστὸν ἂν διετηρήθη ἀνάμνησις παρὰ τῷ καθ' ἡμᾶς λαῷ· ἀλλ' ἐσχάτως μοι ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Καλυμνίου διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας κ. Γ. Κλ. Ζερβοῦ ἡ ἐπομένη καλυμνία παράδοσις, ἣτις περιέχει τὰ κυριώτατα στοιχεῖα τοῦ μύθου τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ ἐν ᾗ τὰς Σειρήνας ἀντικαθιστᾷ ἡ Γοργόνα.

«Ἡ Γοργόνα ἦτον ἀντρείομένη· ἐν εἰς ἐν ἱταίρῳ της². Τὰ καπετᾶνα³ τὰ πένιᾶ, καὶ κείνη τὰ σταματοῦσε μὲ τ' ἀπλωμα τῷ σσ'ερξ' τῶν της⁴ κι' ἀρσ'ινοῦσε τὸ τραοῦι ποῦ λώλλαίνε. Κι' ὁ καπετᾶνος ὠρμοῦσε νὰ τὴ ψάσῃ⁵ ποῦ τὰ μαλλιά ποῦ τον ἀνέπλεκα καὶ ζαπκωτὰ⁶ 'ς τὴ θάλασσ'α, καὶ κείνη βουλλοῦσε· κ' ἤπεφτε - ν - ὁ καπετᾶνος 'ς τὴ θάλασσ'α κ' ἠπνίετο. Ἡ Γοργόνα ἦτομ ποῦ τὴμ μέση καὶ κάτου ψάρι. Κι' ὅσοι περνοῦσαν ἀνάμεσα Τέλεντος⁴ καὶ Καστελλιου, γιὰ νὰ ξεγλυτώσουν, ἤένναν⁵ τὸ γκαπετᾶνο 'ς τὸ κατάρτι γιὰ 'ς τὸ τιμόνι κ' ἤστουππάλιαζαν τ' αὐσιὰ τως⁶ οἱ ναῦτες μὲ παμπάκι. Ὁ καπετᾶνος ποῦ 'κουε τὸ τραοῦιν τῆς Γοργόνας ποῦ τὴ λαχτάρᾳ τοῦ μελιτωμοῦ της ἤσπαρτάρει κ' ἠνεκούφα κ' ἠχτύπα⁷ 'ς τὴν κουβέρτα ὥς που περνοῦσαν τὸ μπουγάζι.—Τὴ Γοργόνα λένε πῶς τὴν ἠσκότωσε ὁ ἄγης Κωσταντῖνος ποῦ 'ναι 'ς τὸ κάστρο τῆς Τέλεντος».

* Ἐδημοσιεύθη ἐν Λαογρ. 1911, τ. Γ', σ. 172-180.

1. Ν. Γ. Πολίτου, Ὁ περὶ τῶν Γοργόνων μῦθος παρὰ τῷ ἐλληνικῷ λαῷ, ἐν Ἀθ. 1878 (=Παρνασσός, τ. Β')—Παραδόσεις, σ. 1165 κέ.

2. =δὲν εἶχε τὸ ταῖρι της, τὸν ὁμοῖόν της

3. =νὰ τὴν πιάσῃ, νὰ τὴν συλλάβῃ

4. Τέλενδος, νησίς πρὸ τῆς Δ. παραλίας τῆς Καλύμνου. Καστέλλι, ἀκρωτήριο τῆς Καλύμνου.

5. =ἠδέενναν, ἔδεναν

6. =ἐστουππωναν, ἐφρασσον τὰ αὐτιά των

7. =ἐσπαιρε, ἀνηγείρετο κ' ἐκτύπα

Περὶ τῆς προσελύσεως τῆς παραδόσεως ταύτης ὁ κ. Ζερβὸς σημειώνει τὰ ἑξῆς: «τὴν ἄκουσα 'ς τὸν Ἑμπορεῖο (ἀπόμερο λιμάνι τῆς νήσου Καλύμνου με λίγα σπίτια, ποῦ κατοικοῦνε βοσκοὶ καὶ ρεσπέρηδες) ἀπὸ τῆς γριᾶ Πετζ' αλίνα καὶ τὸν ἄντρα τῆς Ἀντώνη Πέτζ' αλή, ἴσαμε 75-80 χρονῶ, π' ἀνέκαθε κατοικοῦν 'ς αὐτὸ τὸ μέρος, ποῦ βλέπει ἄντικρυ τὸ Καστέλλι καὶ τὴν Τέλεντο, κι' ἀνάμεσα τὸ μπογάζι. Δὲν πάτησαν ποτέ τους σὲ σχολειό, κι' οὔτε πηγαίνουν 'ς τὴν πόλη. Τὴν ἄκουσαν, καθὼς μοῦ εἶπαν, ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ πάππου τως».

Ἐκ τῆς πληροφορίας ταύτης βεβαιοῦται μὲν ὅτι ἡ παράδοσις ἀπὸ αἰῶνος καὶ πλέον δὲν ὑπέστη λογίαν ἐπὶ ῥηριαν, ὑπὸ ἀγραμμάτων καὶ ἀκοινωνήτων ἀνθρώπων διατηρουμένη, ἀλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι εἶναι αὐτὸς ὁ ὁμηρικὸς μῦθος, ἔκπαλαι ἀπὸ στόματος μεταδιδόμενος· ἀδύνατος δ' εἶναι ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου, καθ' ὃν εἴτε ἀμέσως ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν εἴτε ἐκ βιβλίων οἰωνοδήποτε διὰ λογίων παραδοθεὶς ἔγινε κτῆμα τοῦ λαοῦ. Ἐκ τινων δ' ὅμως ἐνδείξεων ἀφορμώμενοι δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν κατὰ προσέγγισιν τὸν πιθανὸν χρόνον τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ σημερινοῦ τύπου τῆς δημώδους παραδόσεως. Εἶναι δ' αἱ ἐνδείξεις αὗται πρῶτον μὲν ἡ ἀντικατάστασις τῶν Σειρήνων ὑπὸ τῆς ἐναλίας Γοργόνας, ἔπειτα δ' ἡ ἐντύπισμός τῆς παραδόσεως παρὰ τὴν Κάλυμνον, καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἡ Γοργόνα πνίγει τοὺς ναυτιλλομένους, καὶ ὁ φόνος αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου.

Εἰς τὴν γένεσιν τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ φόνου ὑπὸ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου συνετέλεσαν πιθανώτατα παραστάσεις ἐπὶ περιάπτων, ἀπεικονίζουσιν θεὸν ἢ ἥρωα κτείνοντα νόσον ὑπὸ μορφήν θηλείας δαίμονος. Μία τῶν παραστάσεων τούτων εἶναι ἡ τοῦ γοργοφόνου Περσέως, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «φύγε, ποδάγρα, Περσεύς σε διώκει»¹. Ἀλλαι τοῦ αὐτοῦ τύπου ἐπὶ παλαιῶν χριστιανικῶν περιάπτων εἶναι ἡ τοῦ Σολομῶντος ἐφίππου ἢ ἀγγέλων ἢ τοῦ Θεοῦ, λογχιζόντων τὴν θήλειαν δαίμονα². Ἐκ τοιούτων δὲ παραστάσεων φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἡ περὶ τοῦ φόνου τῆς Γοργόνας ὑπὸ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου διὰ συμφυρμῶν ἀπηχήσεων τοῦ μύθου περὶ τοῦ φόνου τῆς Μεδούσης ὑπὸ τοῦ Περσέως καὶ τῶν ἀπεικονίσεων τοῦ φόνου θηλειῶν δαιμόνων ὑπὸ τοῦ Περσέως, τοῦ Σολομῶντος, τῶν ἀγγέλων κλπ. Καὶ ἂν μὴ ὑπῆρχον περιάπτα,

1. Βλ. R. Heim, *Incantamenta magica graeca et latina*, σ. 480 κέ., ἀρ. 59 κέ. Kuhnert, ἐν *Roscher Lexik. d. Mythol.*, τ. III, σ. 2027-8.

2. Heim, αὐτ. G. Schlumberger, ἐν *Revue des études grecques*, 1892, τ. V, σ. 74 κέ.—Ὁ τύπος τῶν τοιούτων παραστάσεων εἶναι ἴσως ὁ τοῦ Ποσειδῶνος ἐφίππου, ἀφιέντος δόρυ ἐπὶ τὸν γίγαντα Πολυβώτην. (Πρβλ. Hitzig u. Blümmer, εἰς *Παυσαν.* Α' β' 4, τ. I, σ. 130-1. Frazer, *Pausanias*, τ. II, σ. 48-50). Ὅτι τοῦ τύπου τούτου τοῦ Ποσειδῶνος παρομοία ἐγένετο χρήσις ἐν περιάπτωις ὑπεμφαίνουσιν ἢ ἐπωδῇ ἐν Ἱππιατρικῇ, κ. 22, σ. 15 κέ. (Heim, ἐνθ' ἄν.) «φεῦγε, κακὴ μᾶλι, διώκει σε Ποσειδῶν» καὶ τὰ ἑφεξῆς ἐν τῇ αὐτῇ ἐπωδῇ περὶ θαλασσίων θηρίων, ἐκδιωκόντων τὴν μᾶλιν, τὰ ὅποια λαμπρῶς ἐπεξηγοῦνται διὰ τῶν εἰκόνων τῶν ὑπὸ τοῦ Schlumberger δημοσιευθέντων περιάπτων.

έχοντα ἀπεικόνισιν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ἀντὶ τούτων ἤρκει πρὸς διάπλασιν τοῦ μύθου καὶ ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ προστάτης τοῦ χριστιανισμοῦ ἅγιος κατέλυσε τὸ κράτος τῶν δαιμόνων, ἣν ἐνίσχυνεν ἴσως ἡ ὑπαρξίς τυχὸν ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἐν τῇ νησίδι Τελένδῳ.

Περὶ δὲ τῆς συνταυτίσεως τῆς Γοργόνας πρὸς τὰς Σειρῆνας διέλαβον ἐκτενῶς ἀλλαχοῦ. "Ἦδη κατὰ τὸν 5' αἰῶνα μ.Χ. αἱ ὀρνιθόσωμοι Σειρῆνες τῶν παλαιῶν ἐνομίζοντο ἐνάλιοι δαίμονες ἰχθυόποδες ἢ εἰς ἰχθῦν ἀπολήγουσαι. Ὁ δ' ἐντοπισμὸς παρὰ τὴν Κάλυμνον ἢ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἀτταλείας παρουσιάζεται καὶ ἐν συμαϊκῇ παραδόσει, ἣν ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ συλλογῇ μου¹. Κατὰ ταύτην ἡ Βεργόνα τῆς Ἀττάλειας κατοικεῖ «ς τὸν κόρφο τῆς Ἀττάλειας» καὶ ὁ τρόπος, δι' οὗ φέρει ὄλεθρον εἰς τοὺς ναυτιλλομένους εἶναι παραπλήσιος πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς καλυμνίας παραδόσεως ἀναφερόμενον· «πηγαίνει κοντὰ 'ς τὰ καράβια ποῦ περνοῦν καὶ γίνεται ξέρη, καὶ ρίχτει τὰ μαλλιά της ἀπάνου του, τὸ τραυᾶ, τὸ ἀναποδογυρίζει καὶ τὸ βουλιάζει».

Ἡ συμαϊκὴ αὕτη παράδοσις, ὡς παρετήρησα², διαφέρουσα τῶν ἄλλων πανελληνίων περὶ τῆς Γοργόνας παραδόσεων, εἶναι παραλλαγή παλαιότερας ἐλληνικῆς, ἐπιχωριαζούσης εἰς τὰ παράλια τῆς Λυκίας καὶ τὰς νοτίους Σποράδας, τὴν ὁποίαν διέσωσαν μεσαιωνικαὶ τινες συγγραφεῖς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Μόνον στοχεῖον τῆς παλαιότερας ταύτης παραδόσεως διετήρησεν ἡ συμαϊκὴ τὴν φθαρτοῦ ἐνέργειαν θαλασσίῳ τέρατι ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἀτταλείας. Ἀλλὰ δ' ὅμως στοιχεῖα φέρονται εἰς παραδόσεις τῆς Καλύμνου, τὰς ὁποίας συνέλεξεν ὁ κ. Ζερβός.

Κατὰ ταύτας ἡ Γοργόνα ἦτο βασιλοπούλα τῆς Τελένδου, τῆς παρὰ τὴν Κάλυμνον νησίδος. Μία τῶν παραδόσεων τούτων ἀφηγεῖται ἀπλῶς τὸν ἀτυχῆ ἔρωτα τῆς βασιλοπούλας πρὸς βασιλόπουλον τοῦ ἀκρωτηρίου Καστελλιῦ τῆς Καλύμνου, καὶ τὴν αὐτοκτονίαν αὐτῆς. Οὐδεμία μνεῖα γίνεται τῆς Γοργόνας· ἀλλ' ὑπονοεῖται ὅτι πεσοῦσα εἰς τὴν θάλασσαν ἡ βασιλοπούλα ἔγινε Γοργόνα.

Ἄς τὸ νησὶ τῆς Κάλυμνος, πάνω 'ς τὸ Καστέλλι ἦταν ἓνα βασιλιόπουλλο· ἀντικρὺ 'ς τὸ νησάκι τῆς Τελέντου ζοῦσε μιὰ βασιλιοπούλλα κι' ἀγαπεόνταν. Μιὰ πρώτη Ἀνάστασις³ βγῆκε ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ μὲ τὶς δοῦλες της καὶ πῆε 'ς τὸ κανιάλι, θέλοντας νὰ δῇ, ἂν τὴν ἀγαποῦσε τὸ βασιλιόπουλλο, ὁ Φράγκος⁴. Ἐστησε 'ς ἓνα ξύλο τὴ λαμπριάτικη λαμπάδα της, κ' εἶπε. «Ἄν φτάσῃ ἀγνάντια 'ς τὸ Καστέλλι καὶ δὲ τῇ σβήσῃ ὁ ἀγέρας κ' ἡ θάλασσ' α, θὰ πῇ πῶς μ'

1. Παραδόσεις, ἀριθ. 553, σ. 310.

2. Αὐτ., σ. 1198.

3. Ἡ πρώτη κατὰ τὴν νύκτα λειτουργία τῆς ἀναστάσεως τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα.

4. «Σιμὰ 'ς τὴ Τέλεντο εἶναι ἓνας μέγας βράχος, ἀξώμωλος· τὸν λένε Φράγκο, κ' ἴσως νὰ ἔχῃ παρμένο τ' ὄνομα ἀπὸ τὸ βράχο τοῦ Καστελλιῦ». (Σημ. Γ. Κλ. Ζερβοῦ).

ἀγαπᾷ, ἀλλιώως, ὄχι). Ὁ ἀγέρας καὶ τὸ κῦμα σβῆσαν τὴ λαμπάδα, σὺν κόντεψε νὰ φτάσῃ ἔς τὰ βράχια τοῦ Καστελλιοῦ. Κ' ἡ βασιλοποῦλλα ἔπεσε ἔς τὴ θάλασσ' α καὶ πνίγη».

Κατ' ἄλλην παράδοσιν ἡ βασιλοποῦλλα ἀπέστεργε τὸν ἔρωτα τοῦ Φράγκου καὶ ἐκ κατάρας τούτου ἡ καὶ τῶν γονέων της (διότι ἡ παράδοσις δὲν εἶναι σαφής) ἔγινε Γοργόνα.

«Ἡ βασιλοποῦλλα τῆς Τελέντου ἐν ἡστέρζ' ετο νὰ μπῇ σὲ κόσμον καὶ νὰ πάρῃ ἄντραν της τὸ βασιλιόπουλλο τοῦ Καστελλιοῦ. Κ' ὕστερις ἡκαταράστηκέν της. «Ἄμε, κόρη μου, καὶ νὰ ἐνῇς Γοργόνα καὶ νὰ βουλλᾷς ἔς τὴ θάλασσ' α». Λέ· «Θὰ ἐνω θέλω, μὰ θὰ τρώω τοὺς ἀθρώπους». Καὶ σὺν ἡπλεβζ' ἐν ἡ Γοργόνα, ἡκαταρζ' iούνταν της. «Ἄμε, καὶ νὰ πααίννης σ' iλιάες ὀρζ' iές¹ κάτω». Κ' ἡβουττ' α κ' ἡπάκιννε ἔς τὴ ζῆ² τῆς θάλασσ' ας, κάτω ἔς τὰ βάθη τῆς θαλάσσ' ου».

Τρίτη παράδοσις, συγγενεστέρα πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν, ἀναφέρει βιασμὸν τῆς νεκρᾶς βασιλοπούλας ὑπὸ τοῦ ἀποκρουσθέντος ἐραστοῦ αὐτῆς καὶ τὴν ἐκ τῆς βδελυρᾶς πράξεως γέννησιν τῆς Γοργόνας. Ἡ παράδοσις αὕτη μνημονεύει καὶ τὰ ἐν τῇ θαλάσῃ ἀντημένα ζῆρια, ὡς τέχνασμα τοῦ ἐραστοῦ καὶ ὄχι ὡς μαντικὸν τρόπον, καθὼς ἡ πρώτη.

«Ἡ βασιλοποῦλλα τῆς Τελέντου ἐν ἡθέλε τὸ βασιλιόπουλλο τοῦ Καστελλιοῦ, κ' ἡστέρζε νὰ τὸ πάρῃ μετὰ τὸ στέ' ημα³, ἂν μπορούσε νὰ ἐμίση⁴ τὴ θαλάσσ' αμ πὸ φῶτα. Κεῖνος ἡμάζεψε ἀσποδέλους⁵ κ' ἡκαμνέν τους σωροὺς σωροὺς καὶ ἔς τὴν μέση ἡκάρφωννε κερζ' iκ⁶ κ' ἡλαψε γούλο τὸ πέλαβος. Ἡ βασιλοποῦλλα πού τὴ σκάσῃν της, πού ἐν τὸν ἡθελε, ἡπέθανε τὴν ἄλλην ἡμέρα. Πέρασεμ πέρα τὸ βασιλιόπουλλο καὶ τὴν ἡξέθαψε τριῶμ μερῶ πεθαμένη, καὶ τὴν ἡκοιμήθηκε κ' ἡένηκεν⁶ ἡ Γοργόνα. Κ' ἡγνεφεν⁷ ἡ Γοργόνα τὰ μαλλιὰ της κ' ἡκαταπόντιζε τὰ καράβζ' iα. Ζὰμ πέρασε ὁ ἄης Νικόλας, πολεμοῦσε νὰ καῖνατίση⁸ καὶ κεινοῦ τὸ καῖκιν του, κ' ἡξώρισέν τη σὲ μέρος μακρινό.

Τὴν μεσαιωνικὴν ἐλληνικὴν παράδοσιν διέσωσαν τέσσαρες Ἀγγλοὶ συγγραφεῖς τῶν μέσων χρόνων, τῶν ὁποίων τὰ κείμενα παρέθεσα ἀλλαχοῦ⁹. Εἶναι δ' οὗτοι ὁ Gualter Map (ὅστις ἔγραφε κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ ΙΒ' αἰῶνος), ὁ Roger de Hoveden (κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος), ὁ John Bromton, ὁ Γερβάσιος ὁ Τιλβεριεύς (τῶν ἀρχῶν πιθανῶς

1. =χιλιάδες ὀργυιές 2. =γῆ 3. =στοίχημα, ἄθλος

4. =γεμίση 5. =ἀσφοδέλους

6. =ἡγέννηκε, ἔγινε

7. =ἐνευε, ἐκίνει 8. =νὰ σταματήσῃ, δεσμεύσῃ. Ἴσως ἐκ τοῦ καῖνέτα (βενετ. caeneta).

9. Ὁ περὶ τῶν Γοργόνων μῦθος, σ. 5. Παράδοσις, σ. 1198-1202.

τοῦ ΙΔ' αἰῶνος¹) καὶ ὁ John Mandeville (τοῦ ΙΕ' αἰῶνος). Ἐκ τῆς παραδόσεως ταύτης ὁδηγούμενος ὁ Salomon Reinach ἠδυνήθη ἐν διατριβῇ ἐπ' ἐσχάτων δημοσιευθείσῃ², νὰ διαφωτίσῃ δι' εὐστοχωτάτου συνδυασμοῦ καὶ κριτικῆς τῶν μαρτυριῶν σκοτεινὴν τινὰ καὶ ἀκατανόητον κατηγορίαν κατὰ τῶν Ναϊτῶν, εἰς ἣν μεγίστη ἀπεδόθη σπουδαιότης κατὰ τὴν δίκην καὶ καταδίκην αὐτῶν (1307 - 1313). Οἱ Ναῖται κατηγοροῦντο ὅτι ἐλάτρευον μυστηριῶδες εἰδωλον, καλούμενον Baphomet, τὸ δὲ εἰδωλον τοῦτο κατὰ τινὰς μαρτυρίας ἦτο κεφαλὴ ἢ κεφαλαὶ ἔχουσαι μαγικὰς δυνάμεις. Δύο δὲ τῶν μαρτυριῶν τούτων ἐξαίρει ὁ Reinach, μεταγράφομεν δ' ἐξ αὐτῶν τὴν σχετικὴν πρὸς τὴν κεφαλὴν διήγησιν ὡς κάλλιστον συμπλήρωμα τῶν περὶ τῆς ἐλληνικῆς παραδόσεως ἐκ τῶν βιβλίων τῶν Ἀγγλῶν συγγραφέων συναγομένων. Ἡ μία εἶναι τοῦ Antonio Succi, χρηματίσαντος συμβολαιογράφου τῶν Ναϊτῶν ἐν Συρίᾳ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη, εἰλημμένη ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Michelet, *Procès des Templiers*, τ. I, σ. 645, καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς κατηγορίας τὸ μνημονεῦον τὴν κεφαλὴν, πολλάκις ἤκουσα εἰς τὴν πόλιν Σιδῶνα λεγόμενα τὰ ἑξῆς: Κάποιος εὐγενὴς Σιδώνιος εἶχεν ἀγαπήσῃ κάποιαν εὐγενῆ γυναῖκα Ἀρμενίαν. Ἐν ὧσφ' ἔζη δὲν τὴν ἐγνώρισε, ἀλλ' ὅτε ἀπέθανε τὴν ἐβίβασε κρυφὰ εἰς τὸν τάφον τῆς τὴν ἰδίαν ἡμέραν ποῦ τὴν ἔθαψαν. Μετὰ τὴν πράξιν ἤκουσε φωνὴν ποῦ τοῦ ἔλεγε: «Πύρισε, ἔσαν θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα τοῦ τοκετοῦ, καὶ θὰ εὖρης τότε μίαν κεφαλὴν, τὴν θυγάτέρα τῶν ἔργων σου». Ἐπιστάτος τοῦ χρόνου ὁ εἰρημένος στρατιώτης (*prae-dictus miles*) ἐπανῆλθεν εἰς τὸν τάφον καὶ εἰς τὰ σκέλη τῆς θαμμένης γυναικὸς εὗρεν ἀνθρωπίνην κεφαλὴν. Ἡ φωνὴ ἤκουσθη καὶ πάλιν καὶ τοῦ ἔλεγε: «Φύλαξε καλὰ αὐτὴν τὴν κεφαλὴν, διότι ὅλα τὰ ἀγαθὰ θὰ σοῦ ἔλθουν ἀπὸ αὐτῆς».

Ἡ ἑτέρα μαρτυρία, τοῦ μοναχοῦ Hugues de Faure, εἰλημμένη ἐπίσης ἐκ τοῦ Michelet (τ. II, σ. 238), εἶναι λεπτομερεστέρα. Κατὰ τὰλλα μὲν ἡ διήγησις εἶναι πλὴν τινῶν ἐπουσιωδῶν παραλλαγῶν ἡ αὐτή, ὡς ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν ἐκτίθεται, μίαν δὲ μόνην, ἀλλὰ σπουδαιοτάτην διαφορὰν παρουσιάζει, ὅτι ἡ κεφαλὴ ἦτο αὐτῆς τῆς νεκρᾶς, ἣν ἀπέτεμεν ὁ ἀνόσιος τυμβωρύχος. Ἡ δὲ διαφορὰ αὕτη ὑπεμφαίνει συμφυρμὸν τῆς παραδόσεως ταύτης καὶ ἑτέρας βυζαντινῆς περὶ τῆς Γοργόνης, ἣν γινώσκομεν ἐκ τοῦ Φυσιολόγου³.

«Ὅταν ἐκυριεύθῃ ἡ Ἀκρη (= Ἀκη, Πτολεμαῖς), ὁ μάρτυς εὕρίσκετο εἰς τὴν Κύπρον. Ἐκεῖ ἤκουσεν ἀπὸ ἑνὸς στρατιώτην, ποῦ ἦτο μπάιλος εἰς τὴν

1. Ὅτι δὲν ἔγραψεν οὗτος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ὡς κοινῶς νομίζεται, ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ', συνάγω ἐκ τούτου, ὅτι ἀναφέρει ὡς ὑποτελῆ τῶν σουλτάνων τοῦ Ἰκονίου τὴν Ἀττάλειαν, ἥτις κατελήφθη ὑπὸ τῶν Σελτζουκιδῶν τῷ 1275.

2. *La tête magique des Templiers*, ἐν *Revue de l'histoire des religions*, 1911, τ. 63, σ. 25-39.

3. *Πολίτου*, *Παραδόσεις*, σ. 1166-7.

Λιμασὸ (=Λεμισόν), ὅτι ἓνας εὐγενὴς εἶχεν ἀγαπήσῃ μίαν κόρην ἀπὸ τὴν Μαράκλειαν τῆς Τριπόλεως. Μὴ δυνάμενος νὰ τὴν ἀποκτήσῃ ζωντανήν, τὴν ἐξέθαψε μετὰ τὸν θάνατόν της, συνευρέθη μὲ αὐτὴν καὶ τῆς ἔκοψε ἔπειτα τὴν κεφαλὴν. Μία φωνὴ τοῦ παρήγγειλε νὰ φυλάττῃ ἐπιμελῶς αὐτὴν τὴν κεφαλὴν, διότι εἶχε τὴν δύναμιν ν' ἀφανίζῃ καὶ νὰ διασκορπίζῃ ὅ τι ἔβλεπε. Τὴν ἐσκέπασε λοιπὸν καὶ τὴν ἀπέθεσεν εἰς κιβώτιον. "Υστερον ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν, εἶχε πόλεμον μὲ τοὺς "Ελληνας, ποῦ ἐκατοικοῦσαν τὴν Κύπρον καὶ τὰ πλησίον μέρη, καὶ μετεχειρίσθη αὐτὴν τὴν κεφαλὴν ἐναντίον τῶν πόλεων καὶ τῶν στρατοπέδων τῶν "Ελλήνων· καὶ ἔφθανε μόνον νὰ τὴν δείξῃ διὰ νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς ἐχθροὺς του. Μίαν φορὰν ποῦ ἐταξίδευεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καταστρέψῃ αὐτὴν τὴν πόλιν, συνέβη νὰ τοῦ κλέψῃ ἡ γραῖα τροφός του τὸ κλειδί τοῦ κιβωτίου διὰ νὰ ἰδῇ τί εἶχε μέσα, καὶ ἔβγαλε τὴν κεφαλὴν. Παρευθὺς ἐσηκώθη φοβερὰ τρικυμία καὶ τὸ καράβι ἐβούλιαξε· καὶ μόνον μερικοὶ ναῦται ἠμπόρεσαν νὰ σωθοῦν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐμαθητεύθη τί ἔγινε. "Απὸ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, λέγουν, δὲν ὑπάρχουσι πλέον ψάρια εἰς αὐτὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης».

"Ετερος δὲ μάρτυς ἐβεβαίωσεν ὅτι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπιφαίνεται μία μυστηριώδης κεφαλὴ εἰς σίφωνα πλησίον τῆς Σατάλιας ('Ατταλείας) καὶ τότε ὅλα τὰ πλοῖα ποῦ εὐρίσκονται εἰς αὐτὴν τὴν θαλάσσαν τρέχουσι μεγάλους κινδύνους. Καὶ ἡ μαρτυρία δ' αὕτη ἀναφέρεται βεβαίως εἰς ἄλλην μεσαιωνικὴν ἑλληνικὴν δοξασίαν περὶ κεφαλῆς δράκοντος ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Σατάλιας, ἀναρροφούντος τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης καὶ τὰ πλοῖα χάνοντα πλοῖα, ἣν δοξασίαν μνημονεύει ἐπίσης ὁ "Αγγλος χρονογράφος Heyden¹.

Αἱ μαρτυρίαι αὗται, ὡς μετὰ πολλῆς πιθανότητος εἶκασεν ὁ Reinach, ἐχρησίμευσαν ὡς ἀφετηρία πρὸς διατύπωσιν τῆς κατηγορίας κατὰ τῶν Ναϊτῶν ἐπὶ ἀπιστίᾳ καὶ μαγείᾳ. "Ορθῶς δ' οὗτος διέγνω, ὅτι ἡ ἐν τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ μοναχοῦ περιεχομένη παράδοσις ἐνέχει μείζονα σημασίαν· δὲν εἶναι μὲν αὐθεντικώτερα τῶν ἄλλων, ὡς ἰσχυρίζεται, διότι καὶ αὗται εἶναι ἐπίσης αὐθεντικαὶ καὶ ἀνόθευτοι, ἀλλὰ προδήλως εἶναι ἡ ἀρχαικώτερα. Τὸ ἐπεισόδιον τῆς βδελυρᾶς συνουσίας τοῦ στρατιώτου πρὸς τὸ σῶμα τῆς νεκρᾶς προσετέθη, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ παρετήρησα, εἰς τὴν παράδοσιν ἐκ παλαιοῦ ἐπίσης μύθου. "Αλλ' ὁ πρωτόθετος μῦθος, τοῦ ὁποίου ἡ μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ διατύπωσις διατηρήθη ζωντανὴ ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔσως ἔτη μέχρι τῆς σήμερον, εἶναι ὁ περὶ ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης ὑπὸ τοῦ Περσέως, προσλαβὼν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ διατυπώσει νέαν μορφήν διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ βιασμοῦ τῆς νεκρᾶς καὶ τῆς ἐπιδράσεως ἀρχαίων εἰκονικῶν παραστάσεων τοῦ Γοργονείου ἐν τῷ μέσῳ κυμάτων τῆς θαλάσσης². "Ισως δὲ δὲν πρέπει νὰ φανῇ λίαν

1. Πολίτου, Παραδόσεις, σ. 1204.

2. Αὐτ., σ. 1202-3.

τολμηρὰ ἡ γνώμη τοῦ Max Mayer¹, ὅτι ἡ πρώτη ὑποτύπωσις τῆς Γοργόνης ἦτο θαλασσίας κητοειδοῦς δαίμονος, παραλλαγή δὲ τοῦ πρωτοθέτου μύθου εἶναι ὁ περὶ τοῦ φόνου τοῦ κήτους ὑπὸ τοῦ Περσέως πρὸς λύτρωσιν τῆς Ἀνδρομέδας· ὅτι κυριωτάτῃ ἔδρα τῶν περὶ Περσέως μύθων ἦτο τὸ πάλαι ἡ Ρόδος, ὁπόθεν διεδόθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν οὐ μόνον εἰς τὴν γείτονα Λυκίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὑπὸ Ροδίων ἀποικισθεῖσαν Κιλικίαν, καὶ εἰς ἄλλους τόπους τῆς Ἀσίας, οἷον τὸ Ἰκόνιον· καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν περὶ Περσέως μύθων διεπλάσθησαν καὶ ὁ μῦθος περὶ τοῦ φόνου τοῦ ἐν Ρόδῳ δράκοντος ὑπὸ τοῦ ἱππότου Θεοδότου τοῦ Γοζὸν καὶ ὁ περὶ δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου (ἐντοπισθεὶς ἐν Ἰόπῃ καὶ ἐν Λύδῃ τῆς Παλαιστίνης). Παραφυὰς δὲ τοῦ περὶ τοῦ Περσέως καὶ τῆς Γοργόνης μύθου εἶναι καὶ ἡ παράδοσις περὶ τῆς ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἀτταλείας φοβεραῖς κεφαλῆς.

Ὅπως ἂν ᾖ, ἀρκούντως περίεργον εἶναι, ὅτι ἡ ἐλληνικὴ παράδοσις τῶν μέσων χρόνων τοιαύτην εἶχε ροπὴν εἰς τὴν ἐκβασιν σπουδαιοτάτου γεγονότος τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, τῆς δίκης τῶν Ναϊτῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

1. Ἐν Verhandlungen der vierzigsten Versammlung deutscher Philologen, 1890, σ. 347.